

Серія «Початкова школа. Виховна робота»
Заснована 2009 року

Харків
Видавнича група «Основа»
2015

УДК 37.091.3
ББК 74.202.5
П56

Пономаренко Л. В., Тютюнник С. В.

П56 Світлиця людських чеснот. Сценарії заходів морально-етичного спрямування. 1–4 класи. — Х. : Вид. група «Основа», 2015. — 125, [3] с. — (Серія «Початкова школа. Виховна робота»).

ISBN 978-617-00-2279-0.

Посібник містить сценарії виховних заходів морально-етичного спрямування у 1–4-х класах, різноманітні за формою проведення (свята, години спілкування, тренінги, ігри, дискусії та ін.).

Зручний формат та розміщення розробок на відривних аркушах дозволять класному керівникові використовувати матеріал посібника як роздавальний, а місця для записів — робити необхідні примітки щодо виконавців ролей, музичного супроводу, дій гравців і т. ін.

Для вчителів початкової школи.

**УДК 37.091.3
ББК 74.202.5**

ISBN 978-617-00-2279-0

© Пономаренко Л. В., Тютюнник С. В., 2014
© ТОВ «Видавнична група «Основа»», 2015

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
1 КЛАС	7
Виховна бесіда «Будь охайним і акуратним»	7
Година спілкування «Чесність і правдивість»	11
Тренінг «Слова вітання та прощання»	13
Лицарський турнір «Секрети вихованої людини»	17
Подорож до країни Добра і Дружби	21
Класні збори «Найвища мудрість — бути чуйним»	29
Виховний захід «На гостині у казки»	33
2 КЛАС	35
Виховний захід «Краса душі людської»	35
Урок етичної грамоти «Допоможи Незнайкові»	39
Виховна бесіда «У світі бракує на всіх доброти»	43
Гра «У світі добрих учинків»	45
Театралізована вистава «Галявина Добра та Справедливості»	51
Подорож до Міста Посмішок	59
Свято чемності	63
3 КЛАС	69
Виховна година «Дружба»	69
Година спілкування «Добро і милосердя у твоєму житті»	73
Театралізована вистава «Нехай панують на землі добро і справедливість»	75
Гра «Подорож до країни Ввічливості»	79
Школа етичної поведінки «Людину прикрашають добрі вчинки»	83
Свято «Королівство, якого немає на карті»	85
Виховний захід «Поговоримо відверто!»	89
Тренінг «Друг — це означає другий я!»	91
4 КЛАС	97
Свято «Душі людської доброта»	97
Виховна година «Бути на землі Людиною»	101
Етичний діалог «Поспішай творити добро»	105
Година спілкування «Про дружбу і товаришування»	109
Дискусія «Людина без друзів — що дерево без коріння»	115
Бал увічливості	117
Тестування «Хочеш мати друга — навчись другом бути»	121
ЛІТЕРАТУРА	125

ПЕРЕДМОВА

Добрі серця — сади,
Добрі слова — коріння,
Добрі думки — квіти,
Добрі справи — плоди.

Ми живемо в особливі часи. З одного боку, сучасна епоха несе нам нові перспективи і нове нахнення, а з іншого — кидає виклик. Відбувається переоцінка цінностей. Людство знайшло скарб світового значення — цінності гуманізму, які переможно проходять через усі бурі земних потрясінь. Учителство також переживає значне психологічне навантаження. Йдеться про кризу світогляду, зміну пріоритетів і переоцінку цінностей. Нова соціально-політична ситуація, з одного боку, вимагає переосмислення мети виховної діяльності педагогів, провідних теоретико-методологічних принципів та критеріїв ефективності змісту, форм і методів виховання, а з другого — призводить до порушення елементарних прав дитини на її розвиток.

У той час, коли людство у технічному розвитку прямувало вперед семимильними кроками, все більше зростав розрив між розвитком зовнішнім, тобто науково-технічним прогресом, та внутрішнім, моральним, розвитком людини.

Сьогодні в Україні зростає роль морального виховання підростаючого покоління. У Законі України «Про освіту» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу.

Тому зовнішній розвиток людства має супроводжуватися духовним розвитком, свого роду, моральним відродженням, яке стає підґрунтям для розвитку людства. Г. Сковорода говорив: «Що може бути шкідливішим за людину, яка володіє знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця?». Моральна культура — це і є моральні звички, що стали емоційним стражем поведінки. Утвердити в кожній дитині доброту, сердечність, чуйність, готовність прийти іншому на допомогу, чутливість до всього живого і красивого — елементарна, азбучна істина шкільного виховання, з цієї істини починається національна школа.

Виховання — цілеспрямований свідомий процес формування гармонійної особистості, що включає формування гуманності, працелюбства, чесності, правдивості, дисциплінованості, почуття відповідальності, власної гідності, виховання патріотизму, любові до Батьківщини. Процес виховання відображає становлення кожної людини.

Мораль — це система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні стосунки між людьми за будь-якої ситуації на демократичних засадах. У складному процесі формування всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню.

Моральне виховання — виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності.

Виходячи із загальнолюдського змісту моральності, можна сказати, що *загальнолюдська мораль* — це не сукупність незмінних норм і принципів, що споконвіку відомі кожній людині або спільноті, а система, яка поповнювалась, розширювалась, змінювалась протягом віків, збагачуючись новими критеріями, новим смислом. А, отже, не можна розуміти поняття «загальнолюдська мораль» як щось однозначне, яке має неухильно здійснюватись, оскільки її суть і спрямованість залежить тільки від людини. Суб'єкт морального виховання у процесі розвитку і спілкування вже володіє певним моральним досвідом.

Організація життєдіяльності молодших школярів вимагає безпосереднього впливу на них і взаємодії із ними. Це має стати своєрідним фундаментом, на якому базується і діяльність, і спілкування, і стосунки, і поведінка школярів. Соціальний розвиток молодших школярів потребує рішучого переведення їх з позиції виконавця у позицію активного учасника, співавтора, автора і співвиконавця всього виховного процесу. Адже відома істина стверджує, що бездумний виконавець ніколи не стане господарем ситуації.

Два інститути відіграють першочергову роль у процесі морального виховання. Перший — це сім'я, де дитина закладає основи характеру своєї особистості. Моральні стосунки в сім'ї накладають

відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними переживаннями, по-друге, вони постійніші, по-третє, в них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей.

Другий — це школа та позашкільні навчально-виховні заклади, які дають молодшим школярам додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечують потреби молодших школярів у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля (*палаці культури, центри дитячої, юнацької творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтва, студії, бібліотеки, оздоровчі заклади та ін.*).

Основною метою морального виховання є прагнення передати знання та культурні традиції, навчити молодь розвиватися як особистість та збільшувати культурну спадщину. На жаль, сьогодні у цілому процес виховання більше спрямований на те, щоб розвивати інтелектуальні здібності, аніж культуру та духовність.

У процесі морального виховання молодших школярів важливими є розуміння наступних категорій.

Моральна свідомість — одна із сторін суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні відношення і регулює моральний бік діяльності школярів.

Моральні переконання — пережиті та узагальнені моральні принципи, норми.

Моральні почуття — запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку молодших школярів.

Моральні звички — корисні для суспільства стійкі форми поведінки, що стають потребою і здійснюються за будь-якої ситуації та умов.

Моральна спрямованість — стійка суспільна позиція особистості, що формується на світоглядній основі, мотивах поведінки і виявляється як властивість особистості в різних умовах.

Етика — наука про мораль, її природу, структуру та особливості походження й розвитку моральних норм і взаємин між молодшими школярами в суспільстві. Етика є методологічною засадою морального виховання.

Процес морального виховання ґрунтується на певних принципах. *Принципи виховання* — керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації та методів виховного процесу молодших школярів.

Основні принципи виховання

- Цілеспрямованість виховання передбачає спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання — всебічно розвиненого молодшого школяра.
- Обов'язковий зв'язок виховання з життям. Суть принципу полягає в тому, що виховна діяльність має орієнтувати на необхідність молодшого школяра жити у суспільстві.
- Єдність свідомості та поведінки у вихованні. Поведінка молодшого школяра — це його свідомість у дії. Виховання такої єдності свідомості — складний і суперечливий процес, оскільки формування навичок правильної поведінки є набагато складнішим, ніж виховання свідомості.
- Виховання в праці. В основі цього принципу — ідея про те, що формування особистості безпосередньо залежить від їх діяльності, від особистої участі в праці. Цей принцип спирається і на таку психологічну якість, як прагнення дитини до активної діяльності.
- Комплексний підхід у вихованні ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Утілення його в життя передбачає: єдність мети, завдань і змісту виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; єдність виховання і самовиховання.
- Виховання молодшого школяра в колективі. Молодший школяр стає особистістю завдяки спілкуванню і пов'язаному з ним відокремленню. Найкращі умови для спілкування й відокремлення створюються в колективі.
- Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів. Педагогічне керівництво зумовлюється відсутністю в учнів життєвого досвіду; виховання творчої особистості можливе лише за умов для вияву самостійності й творчості, схвалюються ініціатива та самодіяльність.
- Поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього. У цьому — головний сенс гуманістичної педагогіки щодо формування необхідних взаємин вихователів

і вихованців. Цей принцип передбачає: єдність вимог до вихованців з боку педагогів, контроль за їх поведінкою, гуманне ставлення до них, повага до їхньої думки та ін.

- Індивідуальний підхід до молодших школярів у вихованні. Такий підхід, як індивідуальна корекція загальної системи виховання,— важлива вимога до організації виховного процесу та одна з умов підвищення його ефективності.
- Принцип системності, послідовності й наступності у вихованні. Виходить з того, що для формування свідомості, вироблення навичок і звичок поведінки потрібна система певних послідовних виховних заходів. Такі якості людської особистості не можна сформувати, якщо виховний процес являтиме собою випадковий набір виховних заходів, що матимуть епізодичний, а не системний характер.
- Єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Повинна охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи школи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки молодших школярів, у стилі життя школи, її традиціях. Така єдність є однією з умов оптимізації виховного процесу.

Моральне виховання молодших школярів є одним із найскладніших, тому що об'єктом впливу є найтонші сфери духовного життя особистості, а формуються розум, почуття, воля, переконання, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки так само — розумом, почуттям, волею, переконанням, свідомістю.

Пам'ятаймо: свого активного соціального значення моральні цінності набувають тоді, коли вони стають здобутком більшості і включаються в практичні відносини людей, проймають їхні свідомість і почуття.

Кожному вчителю також необхідно зважати на три ступені морального виховання. І ніколи не слід плутати їх з віковими ступенями розвитку. На першому ступені відбувається засвоєння початкових правил поведінки, розвиваються моральні почуття; на другому — формуються етичні поняття; на третьому — виробляються моральні переконання, стійкі звички поведінки, триває розвиток моральних почуттів. Ступені морального виховання не завжди збігаються з віковими ступенями розвитку, тому й особливістю морального виховання має стати одночасне, а не по чергове формування моральних якостей як єдності і взаємозв'язку свідомості, почуттів і поведінки. Моральне виховання — це завжди активний, двобічний процес.

В. О. Сухомлинський підкреслював, що дитинство для дитини є природною школою сердечності. Отже, запрошуємо всіх до світлиці людських чеснот!

ВИХОВНА БЕСІДА «БУДЬ ОХАЙНИМ І АКУРАТНИМ»

Мета: закріпити уявлення учнів про навички особистої гігієни; розвивати мовлення; виховувати охайність і акуратність.

Хід заходу

На дошці — плакат зі словами А. П. Чехова: «У людини все повинне бути прекрасним: і обличчя, і одяг, і почуття, і думки».

Учитель:

- Коли про людину говорять, що вона охайна й акуратна?
- А коли називають дітей неохайними, неакуратними?
- Про кого можна сказати: «Ця людина завжди охайна, акуратна»?

Читання вірша М. Пригари «Чорнило»

ЧОРНИЛО

Де беруться плями ці?
 Це ж подумать варто:
 У Мар'янки на лиці
 Ніби справжня карта.
 От мені незрозуміло,
 Хто це вигадав чорнило?
 І нащо писати нам,
 Як від нього стільки плям?
 На одній щоці — ріка,
 А на другій — море:
 То чорнильниця така,
 Чисте з нею горе!
 От і спробуй тут — учись.
 Це ж нещастя прямо!
 Напишу рядок — дивись! —
 На сторінці пляма.
 Друга, третя... цілих п'ять.
 Вже немає де писать.
 А Буквар хоч не бери,
 І читать несила —
 Ніби сипався згори
 Дощик із чорнила.
 Хай розлив струмки брудні
 З краю і до краю.
 Що робити тут мені?
 Навіть не вгадаю.

- Кого стосується цей вірш?

Читання оповідання «Помилка»

ПОМИЛКА

Учитель викликав Юрка до дошки.

— Нумо, давай напишемо таке речення... Пиши: «Щодня перед обідом я старанно мию руки з милом».

Пише Юрко, старається, аж сопе... Ось уже й кінець. Ставить крапку і повертається до вчителя.

— Так, так, — каже Іван Петрович. — Добре написано. А тепер прочитай і знайди помилки.

Юрко помалу читає і виправляє: у слові «перед» пропущено «е», у слові «старанно» треба два «н»...

- Тепер уже все правильно? — питає Іван Петрович.
- Усе,— відповідає Юрко впевнено.
- Усе-все?
- Все,— чомусь уже тихіше каже Юрко і... червоніє...
- Чого б то?

Запитання

1. Як ви вважаєте, чому почервонів Юрко?
2. Де ви вдома зберігаєте свій одяг?
3. Як потрібно ставитися до одягу?

Читання вірша Л. Компанієць «Отак у нас — щодня»

ОТАК У НАС — ЩОДНЯ

«Вставай, вставай!
Вставай, вставай!»
... У хаті — метушня.
Сестра гукає: — Де пальто? —
А де пальто — не зна ніхто!
І так у нас — щодня.
Шука портфеля старший брат,
Сорочку — середульший брат,
Штанці — молодший брат.
А я згубила черевик,
І олівець раптово зник,—
Шукаю все підряд!
Пальто знайшли ми у кутку,
Портфель — в садочку, на бузку.
Ну, а штанців — нема!
Коли дивлюся — ось вони:
Лежать під лавкою штани,
На них Мурко дріма.
Дев'ята б'є... Ну, так і є —
Спізнались на урок!
Порозмовлявши віч-на-віч,
На місце класти кожну річ
Даєм собі зарок...
А ранком — знов лунає крик:
Де мій портфель?
Де черевик?
І знову — метушня.
І тільки чути «де?» та «де?»,
І хата обертом іде...
Отак у нас — щодня!

- У кого з вас таке трапляється?
- Хто чистить ваш одяг, взуття?
- Хто пришиває ґудзики?
- Хто складає портфель?
- У якому вигляді ви приходите до школи?
- А в якому вигляді повертаються окремі учні зі школи?

Слухання історії (розповідає вчитель)

Хлопчик повернувся зі школи додому. Глянула мати, а нова його шапка подерта і вся в грязюці.

- Це що?
- Та це хлопці...
- Що хлопці?

- Скинули з мене шапку й почали у футбол грати.
- А ти ж де був?
- На воротях стояв.

Запитання:

- Що можна сказати про поведінку цього хлопчика?
- Чим можна грати у футбол?
- Як потрібно ставитися до своїх речей?
- Хто в нашому класі охайно поводитьсь зі своїми головними уборами, портфелями?

Моральні задачі

- 1) Настала зима. Випав сніг. Завершилися у школі уроки. Юрко поспішає додому. Ось уже і знайома гірка. Підходить ближче і бачить, що Тарас з Максимом сіли на портфелі й їдуть з гірки з криком: «Ура!». Тарас перший з'їхав з гірки, побачив Юрка і закричав: «Юрко, йди-но швидше до нас!».
— Що мав учинити Юрко?
- 2) Василь прийшов зі школи. Бабуся до нього: «Васильку, йди швидше обідати!»
«Я вже йду, бабуню, тільки-но зніму піджак!».
— Що мав учинити Василько, перш ніж сісти за стіл?

Робота за картками

Які правила особистої гігієни знає і виконує бурундучок? Що вмієш робити ти? Зафарбуй.

Моральні правила

- Пам'ятай: до школи потрібно приходити завжди чистим і охайним.
- Не сідай за стіл і за уроки з брудними руками.
- Доглядай сам за своїм одягом, взуттям, шкільними речами.
- Будь завжди охайним і акуратним!